

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

LIDERLIK FAOLIYATIDA PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH

Tadjibayeva Ra'no Bagibekovna

Toshkent shahar Chilonzor tumani

178-IDUM fransuz tili o'qituvchisi

ranotadjibayeva3@gmail.com

+998932095302

Annotatsiya. Ushbu tezisda liderlik faoliyatida pedagogik va psixologik kompetensiyalarni rivojlantirish masalalari yoritilgan. Shaxsiy o'zini anglash, emotsional intellekt, samarali muloqot va diagnostika vositalaridan foydalanish orqali o'qituvchi-liderning kasbiy o'sishi hamda o'quvchilarda liderlik sifatlarini shakllantirish imkoniyatlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: liderlik, pedagogik kompetensiya, psixologik kompetensiya, emotsional intellekt.

Аннотация. В тезисе рассматриваются вопросы развития педагогических и психологических компетенций в лидерской деятельности. Подчеркивается роль самопознания, эмоционального интеллекта, эффективной коммуникации и диагностических инструментов в профессиональном росте педагога-лидера и формировании лидерских качеств у учащихся.

Ключевые слова: лидерство, педагогическая компетенция, психологическая компетенция, эмоциональный интеллект.

Abstract. This thesis highlights the development of pedagogical and psychological competencies in leadership activities. It emphasizes the role of self-awareness, emotional intelligence, effective communication, and diagnostic tools in supporting teacher-leaders' professional growth and fostering leadership qualities among students.

Keywords: leadership, pedagogical competence, psychological competence, emotional intelligence.

KIRISH

Liderlik faoliyatida pedagogik va psixologik kompetensiyalarni rivojlantirish jarayoni shaxsning o'zini anglash darajasi, emotsional intellektini shakllantirish, samarali muloqot ko'nikmalarini egallash hamda ta'limiy strategiyalarni uyg'unlashtirishni talab etadi. Mazkur omillar liderlik salohiyatini yuksaltirib, shaxsiy va kasbiy o'sishni rag'batlantiradi hamda belgilangan maqsadlarga erishishga xizmat qiladi. Bu jarayonda asosiy yondashuv sifatida shaxsiy rivojlanishga yo'naltirilgan trening va mashqlardan foydalanish, qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini shakllantirish, hamkorlikni rivojlantirish, shuningdek, o'zgaruvchan sharoitlarda liderlik samaradorligini ta'minlash uchun reflektiv va moslashuvchan amaliyotlarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Pedagogik liderlik ta'lim jarayonida o'qitish va o'rganishni samarali tashkil etishga qaratilgan murakkab boshqaruv san'atidir. U an'anaviy liderlikdan farqli ravishda ma'muriy vazifalarni bajarishdan tashqari, bevosita ta'lim mazmuni, metodlari va o'quvchi (yoki xodim) shaxsiy salohiyatining rivojlanishiga yo'naltirilgan bo'ladi. Pedagogik liderlikning markazida bilimlarni qanday yetkazish va qanday o'zlashtirish mumkinligi haqidagi chuqur anglash turadi. Bu yondashuv nafaqat tashkiliy muvaffaqiyatni ta'minlaydi, balki har bir individning ichki imkoniyatlarini ochib berishga ham xizmat qiladi.

Pedagogik va psixologik diagnostika pedagogik liderlikni amalga oshirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Pedagogik diagnostika ta'lim jarayonini tahlil qilish, qo'llanilayotgan metod va strategiyalar samaradorligini baholash, o'quv jarayonini optimallashtirish imkonini beradi. Shu orqali lider o'qituvchi yoki rahbar o'z faoliyatida real ma'lumotlarga asoslanib, o'qitish jarayonini takomillashtiradi.

Psixologik diagnostika esa shaxsning kognitiv, emotsional va ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan bo'lib, pedagogik liderga jamoa a'zolarining individual salohiyatini, kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga yordam beradi. Bu ma'lumotlar rahbarning ta'limiy va tarbiyaviy qarorlarini asoslash, jamoada sog'lom muhit yaratish va individuallashtirilgan yondashuvni qo'llash uchun xizmat qiladi.

Pedagogik liderlik pedagogik va psixologik diagnostika bilan uyg'unlashganda, ta'lim jarayonida nafaqat yuqori natijalarga erishish, balki o'quvchilar va xodimlarning shaxsiy o'sishini ta'minlash imkoniyati yaratiladi. Bu esa zamonaviy ta'lim muassasalarida samarali boshqaruv, ijtimoiy moslashuvchanlik va innovatsion rivojlanishning muhim sharti hisoblanadi.

Martin Lyuter King kichik aytganidek: "Ta'limning maqsadi – insonni chuqur va tanqidiy fikrlashga o'rgatishdir. Aql va xarakter uyg'unligi – chinakam ta'limning asosiy maqsadidir." Oddiyroq qilib aytganda, pedagogik liderlik faqat ta'lim muassasalarini boshqarish bilan cheklanmaydi; u uzluksiz takomillashuv madaniyatini shakllantirish, innovatsion o'qitish usullarini qo'llab-quvvatlash va ta'limiy jarayonni yuksaklikka yo'naltirishni ham anglatadi. Bu kelajakka yo'naltirilgan liderlik uslubidir, u rahbarlikni ta'limning bosh maqsadi – talabalar shaxsining har tomonlama rivojlanishi va bilimga umrboqiy muhabbat uyg'otish bilan uyg'unlashtiradi[1].

"Kapable mening o'z-o'zini anglash darajamni tasavvur ham qila olmagan darajaga ko'tardi. Ular ta'kidlagan ayrim ichki jihatlar menga hissiy, jismoniy va psixologik jihatdan katta ta'sir ko'rsatdi. Bu yondashuv faqat ish joyidagi faoliyatimga emas, balki oila va do'stlarim bilan bo'lgan munosabatlarimga ham qaratilgan kompleks, butun bir jarayon edi. Kapable'ga qo'shilishning foydalari beqiyos bo'ldi, men olgan bilim va tajribalar uzoq vaqt davomida hayotimda qoladi." — *Sreemoyee Banerjee (American Express kompaniyasida Xizmat Ko'rsatish Rahbari).*

1-rasm. Pedagogik liderlikning xususiyatlari

Pedagogik liderlik ta'lim sohasida dinamik va samarali yondashuv sifatida uni ajratib turuvchi o'ziga xos xususiyatlar majmuasi bilan tavsiflanadi. Bu xususiyatlar liderlikning faqatgina ma'muriy vazifalar bilan cheklanmay, balki ta'lim-tarbiya jarayonining shakllanishi va rivojlanishiga faol ta'sir ko'rsatishini ifodalaydi.

O'rganilayotgan muammo psixologiya, pedagogika, menejment, sotsiologiya, falsafa va boshqa ijtimoiy fanlar kesimida keng tadqiq etilgan bo'lib, uning rivojlanishida liderlik mohiyatini aniqlash, liderlik salohiyatini belgilovchi omillarni ko'rsatib berish, liderlik sifatlari uyg'unligini ochib berish hamda ular mutaxassislarning kasbiy o'zini-o'zi ro'yobga chiqarish samaradorligi va tashkiliy o'zgarishlarning muvaffaqiyatiga ta'sirini yoritishga bag'ishlangan ilmiy izlanishlar alohida ahamiyatga ega. Bu borada V. Babajev, B. Bass, O.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Bilinska, S. Maksimenko, O. Ponomarjov, O. Romanovski, R. Stogdill, M. Cherpak, Y. Shalaginova kabi olimlarning nazariy qarashlari muhim ilmiy asos vazifasini bajaradi.

Pedagogik faoliyat nuqtayi nazaridan, xususan boshlang'ich sinf o'qituvchilarining liderlik jihatlarini o'rganishda V. Kritsonis, N. Maraxovska, O. Salimullina, N. Jemalog'lu, A. Duran, A. Lumpkin, H. Klekston va A. Uilsonlarning ishlari e'tiborga molikdir. Bo'lajak o'qituvchilarda liderlik sifatlarini oliy ta'lim jarayonida shakllantirish masalalari N. Maraxovska, O. Ponomarenko, I. Savitska, N. Semenchenko hamda O. Xmizova tomonidan tadqiq qilingan. Shu bilan birga, boshlang'ich sinf o'qituvchisining kichik yoshdagi o'quvchilarda liderlik sifatlarini rivojlantirishdagi o'rni G. Aspanova va L. Umanskiy tomonidan alohida ilmiy izlanishlar asosida yoritilgan.

Ta'lim muassasalarining tarbiyaviy muhit xususiyatlari va tarkibiy qismlari, ularning shaxs rivojlanishiga yo'naltirilgan salohiyati esa S. Deryabo, V. Panov, V. Slobodchikov, S. Tarasov, Z. Tyumaseva, T. Yanicheva, V. Yasvin hamda boshqa olimlarning ilmiy ishlanmalarida keng tahlil qilingan. Mazkur tadqiqotlar asosida liderlik faoliyatida pedagogik va psixologik kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonining nazariy hamda amaliy qirralari aniqlanadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida rivojlangan liderlik sifati ularning psixologik-pedagogik hamda kasbiy kompetensiyasining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, shaxsiy va kasbiy o'zini-o'zi rivojlantirish jarayonining harakatlantiruvchi omili sifatida namoyon bo'ladi. O'qituvchining liderlik salohiyati nafaqat ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshiradi, balki boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv faoliyatidagi muvaffaqiyatini, ijtimoiylashuv jarayonini va shaxsiy rivojlanishini belgilovchi muhim mezonlardan biri hisoblanadi.

O'qituvchi-lider ta'lim jarayonida tashabbuskorlik, ijodkorlik va mas'uliyatni namoyish etib, o'quvchilar uchun faol va qiziqarli muhit yaratadi. U bolalarda liderlik sifatlarining shakllanishiga ko'maklashadi, ularni hamkorlikka undaydi, mustaqil qaror qabul qilishga yo'naltiradi hamda ularda o'z kuchi va imkoniyatlariga bo'lgan ishonchni rivojlantiradi. Shu bilan birga, o'qituvchining liderlik fazilatlarini hamkasblar va ota-onalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishga, ta'limiy hamjamiyatda ijobiy psixologik muhit yaratishga xizmat qiladi.

Liderlik faoliyatida pedagogik va psixologik kompetensiyalarni rivojlantirish ta'lim jarayonida yuqori samaradorlikka erishishning muhim omilidir. Shaxsiy o'zini anglash, emotsional intellektni rivojlantirish, samarali kommunikatsiya va diagnostika vositalaridan foydalanish o'qituvchi-liderning kasbiy o'sishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, bu jarayon o'quvchilarda mustaqil qaror qabul qilish, hamkorlik va ijodkorlik kabi sifatning shakllanishiga xizmat qiladi. Demak, pedagogik va psixologik kompetensiyalar uyg'unligi nafaqat rahbarlik samaradorligini oshiradi, balki ta'lim jarayonida innovatsion rivojlanish va ijtimoiy moslashuvchanlikni ham qo'llab-quvvatlaydi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Muskaan, O. (2024, January 12). *Pedagogical leadership: Definition, examples, and characteristics explored*. Kapable Club.
<https://kapable.club/blog/leadership/pedagogical-leadership/>
2. Narimbayeva, L. K. (2025, March). *Psychological and pedagogical conditions for the formation of leadership qualities in students of higher education institutions*. *Journal of Advanced Studies in Social and Administrative Sciences*, 15(3).
<http://www.internationaljournal.co.in/index.php/jasass>
3. Bass, B. M., & Bass, R. (2008). *The Bass handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications* (4th ed.). Free Press.
4. Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. Bantam Books.
5. Stogdill, R. M. (1974). *Handbook of leadership: A survey of theory and research*. Free Press.
6. Northouse, P. G. (2022). *Leadership: Theory and practice* (9th ed.). SAGE Publications.
7. Yukl, G. A. (2013). *Leadership in organizations* (8th ed.). Pearson.
8. Marakhovska, N., & Ponomarenko, O. (2020). Development of leadership qualities in higher education students: Pedagogical approaches. *Pedagogy and Education Journal*, 4(2), 55–63.
9. Lumkin, A., & Wilson, A. (2019). *Teacher leadership for student learning in primary education*. Routledge.
10. Panov, V., & Slobodchikov, V. (2018). Educational environment and personal development: Psychological and pedagogical perspectives. *Russian Education and Society*, 60(7–8), 589–603.